

The Journal of International Civilization Studies
Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi

Volume IV/ Issue II

ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY

DOI: <doi>10.26899/inciss.262</doi>

Geliş Tarihi/ Received: 25/09/2019

Kabul Tarihi/ Accepted: 29/09/2019

SPIRITUAL DEVELOPMENT IN MASS COMMUNICATION

Mert BELEK

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

mertbelek07@gmail.com

Abstract

20. Century of Turkish-Islamic thinkers, after the First World War, development movements with scientific-technological development are limited to only 'economic development', the spiritual aspect of the human being is left incomplete and ignored, they said. As a result, they advocated the thesis that "economic development" as well as "spiritual development" were necessary for the realization of national development movements. Another dimension of the discussions was on communication studies. Mass media; With the rapid rise of the early 20th century, it became a powerful propaganda tool. The mass media, such as television and radio, which can quickly bring the message together with the masses and shape the thoughts of the masses, has gained importance. Mass media have become the most important weapon of cultural imperialism. As a result of these developments, the mass media constitute an area of intercultural struggle. "Spiritual development" 'in the' developed the idea of the 1960s, especially both a communist capitalist ideological rhetoric towards Turkey has been imposed from the outside. "Spiritual development" provisions is based on the protection of religious and cultural values in response to such ideological actions.

Keywords: *Spiritual development, Cultural Imperialism, Mass Communication, Nihat Keklik, Nurettin Topçu*

KİTLE İLETİŞİMDE MANEVİ KALKINMA

Öz

20. Yüzyıl Türk-İslam düşünürleri, Birinci Dünya Savaşı Sonrası kalkınma hareketlerinin bilimsel-teknolojik gelişmeyle birlikte sadece "ekonomik kalkınma" ile sınırlandırıldığını, insanın manevi yönünün eksik bırakıldığını, görmezden gelindiğini söylemişlerdir. Bunun sonucu olarak, ulusal kalkınma hareketlerinin gerçekleşmesi için "ekonomik kalkınma"nın yanı sıra "manevi kalkınma"nın da gerekli olduğu tezini savunmuşlardır. Tartışmaların bir başka boyutu da iletişim çalışmaları üzerinde olmuştur. Kitle iletişim araçları; 20. Yüzyılın başındaki hızlı yükselişle birlikte, güçlü bir propaganda aracı olma konumuna yükselmiştir. Televizyon, radyo gibi mesajı hızlı bir şekilde kitlelerle buluşturabilen ve kitlelerin düşüncelerini şekillendirebilen kitle iletişim araçları önem kazanmıştır. Kitle iletişim araçları, kültürel emperyalizmin en önemli silahı konumuna yükselmiştir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, kitle iletişim araçları, kültürler arası bir mücadele alanı oluşturmaktadır. "Manevi kalkınma"

düşüncesinin geliştirildiği 1960’larda, özellikle Türkiye’ye yönelik hem bir komünist hem de kapitalist ideolojik söylemler dışarıdan dayatılmıştır. “Manevi kalkınma”, bu gibi ideolojik söylemlere karşılık olarak, dini ve kültürel değerlerin korunmasını esas almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Manevi kalkınma, Kültürel Emperyalizm, Kitle İletişim,*

Nihat Keklik, Nurettin Topçu

Giriş

İnsan, varoluşu gereği “kendini” ve “doğayı” anlama çabası içindedir. İnsanın bu anlam arayışının altında yatan sebep ise hiç kuşkusuz, hem “kendinin” hem de “doğanın” koşullarını daha “iyiye” taşıma arzudur. Dolayısıyla bu çabanın bir sonucu olarak, insanın varoluşunun nedeni ve değerlerinin incelenmesi gerekmiştir; incelemeler birçok konuya dağılmıştır ve yoğunlaşmıştır (Doğrucan, 2015: 2). “Kalkınma” kavramı da bu incelemeler içerisinde yer alan konulardan birisidir.

“Kalkınma” kavramı; sosyal bilimlerin farklı alanlarından, gündelik konuşmaların dahil olduğu geniş bir alanda kullanılmaktadır. Bunun nedeni: çok geniş bir alanda, halkla ilişkiler faaliyetlerinden, siyasal iletişim metinlerine varıncaya kadar geniş bir alana yerleşmiş olması ve anlamı tam bilinmese dahi kullanılıyor olmasıdır (Doğrucan,2015:3). Kalkınma çoğunlukla, bir ülkenin yapısal niteliklerinin olumu yönde değişimini ifade etmek için kullanılmaktadır (Bilgeseven, 1981:567). Bu değişim, daha çok ekonomik bir süreç içerisinde düşünülmektedir. Ekonomik kalkınma, içerisinde ekonomik bir ilerlemeyi barındırırsa bile, insanoğlunun daha iyi/mutlu bir hayat gereksinimini de ifade etmektedir. Yani, kalkınma sadece ekonomik bir süreçle alakalı değildir (Gönel,2010:5). Bundan mütevellit, kalkınma üç unsurdan oluştuğu söylenebilir: İnsanların yaşamlarını refah içerisinde ikame etmeleri için ekonomik kalkınma, insanların sosyal koşulların iyileştirilmesini ifade etmek için sosyal kalkınma ve son olarak insanların potansiyellerini bireysel ve toplumsal bir kalkınma için kullandıkları insan kalkınmasıdır (Tolunay, Akyol, 2006: 119).

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye’de odak nokta ekonomik kalkınma olmuştur. Ekonomik kalkınmanın yeterli iktisadi koşullar sonucunda oluşabileceğine olan inanç hem iç hem de dış politikayı şekillendirmiştir. Bu koşulların sonucu, 1923 yılı sonrası dönemde liberal ekonomi hakimiyet kazanmıştır; liberal ekonomik anlayışa doğru bir geçiş olmasına rağmen, ekonominin içerisindeki kamusal alan tamamen gözden çıkarılmamıştır. (Kuruç, 2012: 273-274). 1923-1929 dönemlerinde, liberal yönelimi desteklemek için özel girişimlere teşvikler verilmiştir. Bu süre zarfında, ekonomiye müdahale minimumda tutulmuştur. Cumhuriyet döneminde yapılan bütün reformlar, iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi için birer destek mahiyetinde olduğu söylenebilir. İktisadi yönelimin planlanması için 1923-İzmir iktisat kongresi düzenlenmiştir; kongrenin amacı, savaş sonrası iktisadi faktörlerin ve birimlerin ihtiyaçlarını anlamak ve iktisadi politikayı buna göre şekillendirmektir (Özçelik, Tuncer, 2007: 255). Kongrede ulaşılan sonuçlardan biri de iktisadi ve idari

kalkınma hareketlerinin başarıya ulaşması için gelişmiş ülkelerdeki bilimsel, teknolojik standartların yakalanmasının zorunlu olduğu düşüncesidir. Bunun sonucunda, Batılı ülkelere akademik eğitim için öğrenciler gönderilmiştir. Bu kararın alınmasındaki amaç, bilgi açığının kapatılması ve sanayileşmek için yeterli teknik bilginin edinilmesiydi. Batılı ülkelere doğru olan bu yönelim birçok tartışmanın doğmasına neden oldu. Bunların en başında “kültürel değişimler” yer almaktaydı. Batının kültür anlayışının Türkiye’de etkisini göstermesiyle birlikte, “batılı yaşam tarzı” karşısında kültürel değerlerin korunmasının gerekliliğini savunan karşıt görüşler oluşmuştur. Ekonomik kalkınma için Batılı ülkelere olan yönelim “manevi kalkınma” yaklaşımını doğurmuştur.

Manevi kalkınma görüşünü savunanların ortak noktası, ekonomik kalkınma hareketlerinin bir sonucu olarak manevi değerlerin yitirildiğidir. Bu yaklaşıma göre, moderniteyle birlikte Batılı ülkeler birçok değere sahip olmuştur; bu değerlerin başında, gelişmiş bir teknoloji ve bilimsel bilgi gelmektedir. Fakat bu gelişmeler insanları özgürleştirmek yerine maneviyatını yitirmesine, salt çalışan, tüketen bireylere dönüşmesine sebep olmuştur. Bireylerin, varlık amacı tüketim üzerinden şekillenmiştir; tüketim ürünleri dışında herhangi bir manevi yönelimi kalmamıştır. Bu sürekli yeni çıkan tüketim ürünlerine sahip olmak için sürekli çalışma hali, bireylerde varoluşsal ve ahlaksal problemlerin doğmasına sebep olmuştur. Değer anlayışının sadece maddi bir boyut içerisinde tutulduğu bu durumun bir getirisi olarak bireyler, bu maddi değerlere ulaşmak için pragmatist bir tavır içerisine girer ve ahlaksal ilkeler yerine “kazanmak için yapılan her şey mubahtır” düşüncesini benimserler. Böylece hem toplum hem de bireyler nezdinde büyük ahlaksal problemler ortaya çıkar. Sürekli tüketim için çalışan bireyler, mutsuzluk içerisinde; bunun nedeni onların bitmek bilmeyen yeni tüketim ürünlerini karşılamak için daha fazla çalışmalarının zorunlu oluşu ve bunun sonucu kendine ve topluma olan yabancılaşmanın artmasıdır. Bu sebeplerden ötürü kalkınma hareketlerinin sadece ekonomik bir boyutta değerlendirilmesine, karşı çıkmıştır ve kalkınma için manevi değerlerinde gerekli olduğu düşüncesi oluşmuştur.

Modernitenin yaratmış olduğu, kendine ve topluma yabancılaşmış birey anlayışının kökenlerini, felsefe tarihi içerisinde bulmamız mümkündür. Bu değişim, felsefedeki tümel bilgi yerine tikel bilgiye olan yönelimle birlikte başlamıştır. Ochamlı William ile müphem, muğlak bilgi arayışına itirazlar başlamıştır. William’ın evreni anlamak için basit, açık seçik bilgi anlayışına olan yönelimi, bütüne bakmak yerine parçalara bakmayı esas alan bir anlayışa neden olmuştur (Doğrucan,2018: 344). Böylece 17. Yüzyıla birlikte felsefede, tümele olan yönelim yerini tikelin bilgisinin arayışına bırakmıştır. Descartes’in ünlü “düşünüyorum o halde varım” söylemiyle birlikte, bilgi arayışı ontolojik bir yönelimden sıyrılarak epistemolojik, tikelleri esas alan bilgi anlayışına oturmuştur. Önceliğin “ben” anlayışına verilmesiyle birlikte, tümel bir anlayış üzerinden varlığı açıklama arzusu yerini, “ben” üzerinden varlığı anlamaya ve açıklamaya bırakmıştır (Doğrucan,2018: 344). Bununla

birlikte Descartes'in düalist anlayışı beden ve ruh, ben ve öteki, toplum ve birey gibi karşıtlıklar kendinden sonra gelecek felsefe anlayışını etki altına almıştır (Doğrucan,2018: 345). Tümel içerisindeki insan kavramının terkedilmesiyle birlikte, insan ilişkileri tikel aidiyetlerle tanımlanmaya başlanmıştır. “hepimiz”, “çoğumuz” gibi kavramların yerlerini birbirinden bağımsızlaşan “benler” almıştır. Bunun bir başka sonucu olarak İnsanlar, aidiyetliğini Tanrısal-Tümel üzerinden yapmak yerine, faydayı gözeten, sun’i tercihler üzerinden gerçekleştirmeye başlamışlardır (Doğrucan,2018:344). Fakat bu seçilen aidiyetlikler zorunlu olarak bir “öteki” kavramını da beraberinde getirecektir. Böylece zıt kutupların birbirlerini ötekileştirecekleri bir modern dünyanın oluşmasına sebep olacaktır. Bu yönelimlerin bir başka sonucu olarak bireyler hem kendine hem de topluma yabancılaşmıştır ve varoluş problemleriyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu problemlerin aşılması için de yeni yöntemler ve arayışlar geliştirilmiştir. Bu arayışlardan birisi de “manevi kalkınma” kavramıdır.

Manevi Kalkınma

“Manevi kalkınma” kavramını ilk defa kullanan Nurettin Topçu olmuştur. Nurettin Topçu, bu kavramı islam inancıyla birlikte değerlendirmiştir. Topçu, din aracılığıyla, rasyonel ve disiplinli bir yaklaşım sağlamayı hedeflemektedir; böylece kendi kadar başkalarını da düşünen bireylerin ortaya çıkacağını söylemektedir (Doğrucan, 2015: 9). Onun için din, sadece ibadet anlamı taşımamaktadır. Din, bireylerin moderniteyle birlikte içine düşmüş olduğu yabancılaşma durumundan kurtarılması için elzemdir. Topçu’ya göre sadece ekonomik kalkınma planları yetersizdir; buna ek olarak “manevi kalkınma planı” yapılarak hem bireylerin hem de milletin gerçek bir refaha ulaşması sağlanabilir. Topçu, bu yolla oluşturulan “manevi kalkınma” kavramının bütün toplumsal yapılarda ve kurumlarda benimsenmesi gerektiğini savunur. Bunun sonucu olarak hem birey hem de toplum, bir arada aynı hedefe doğru ilerleme sağlayacaktır. Bireylerin ve milletin hürriyete kavuşması için “manevi kalkınma planı”nın uygulanmasının gerek olduğunu söylemektedir.

Nihat Keklik, manevi kalkınma üzerine çalışmalar yapmış olan bir başka düşündürüdür. Keklik, *manevi kalkınma ve ortanın sağı* adlı eserinde kavram üzerine düşüncelerini dile getirmiştir. Nihat Keklik, 20. yüzyıla hâkim olan “akılcılık ve teknik” gibi kavramlar etrafından bireyin nasıl topluma ve kendine yabancılaşmış olduğuna değinir. “(...) Yirminci asrın bütün dünyaya hâkim olan akılcılığı ve tekniği, insanı öylesine mekanik bir hayata sürüklemiştir ki, bu maceranın sonu her halde robotlaşan bir insan tipine kadar gidecektir” (Keklik, 1967: 14). Sözüyle, insanlığın teknik olarak ilerlemesiyle kendine ve topluma olan yabancılaşmasına değinmiştir. Keklik, zaman içerisinde teknik gelişmelerin insan hayatını kolaylaştırmak hedefinden zamanla saptığı ve onu köleye çevirdiğini söyler, “(...) insana hizmet etmesi gereken bu maddi imkanlar, dikkat edilirse insana köle olacak yerde, insanın efendisi haline gelmiştir” (Keklik, 1967: 14). Sözüyle teknik ilerlemelerin sebep

olduğu sorunların giderilmesi için maneviyata önem verilmesinin gerekli olduğunu söylemektedir. Maddi kalkınmayla birlikte “manevi kalkınma”nın da paralel olarak yürütülmesi gerekliliğine değinir (Keklik, 1967: 15).

İki düşünürün de söylemiş olduğu gibi, teknik ilerlemenin getirmiş olduğu olumsuz koşullardan kaçınmak için manevi değerlerin muhafaza edilmesi gerekmektedir. Milli kültürün ve dini inançların muhafaza edilmesi ve bunların üzerine teknik bilgiyle birlikte kalkınma hareketlerinin yürütülmesinin gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Bu değerlerin korunması için kültürel alanda mücadele zorunludur. Bu mücadele, kitle iletişim araçları üzerinden gerçekleşmektedir.

Kitle İletişimde Manevi Kalkınma

Doğal koşullarda savunmasız durumda olan insan, kendi varlığını yeniden üretebilmek için zorunlu olarak diğer insanlarla iş bölümü yapmaya ihtiyaç duyar. Bu zorunluluk, iletişimi kurmayı gerektirir. Dil, bu zorunluluğun bir sonucudur. İnsanlar arasındaki iletişim, tarihsel ve toplumsal yapılara göre farklı biçimlerde kendini gösterir. Bu biçimlerden birisi de 19.yüzyılın sonlarına doğru gelişen teknoloji sayesinde gerçekleşen kitle iletişimdir. Gelişen matbaa teknolojisiyle birlikte, ilk olarak 1609’da Almanya’da günlük gazeteler ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1895’te ilk radyo yayını ve 1936’da ilk düzenli televizyon yayınıyla birlikte, iletişim teknolojisi hızlı bir gelişim göstermiştir.

İlk çıktığı andan itibaren kitle iletişim, farklı sınıflara mensup olan insanları bir kaynak çerçevesinde birleştirmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda ise kitle insanı ortaya çıkmıştır. Kitle denilen insanlar, kitle iletişim örgütlerinin ürettiği ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla dağıttığı içerikleri çeşitli formatlarda satın alarak ya da satın almadan tüketen insanlardır.

Kitle iletişim araçları, 1910 ve 20’li yıllarda gelişen halk ayaklanmalarını bastırmak ve denetim altında tutmak için yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde, ülkelerin kendi dünya görüşlerini diğer ülkelere benimsetmek için yapmış olduğu propaganda çalışmaları önem kazanmıştır. I. Dünya Savaşı’nda ve daha sonrasında Nazilerin yapmış olduğu propagandalarla birlikte, kitle iletişim çalışmalarında propagandaların etkisini anlamak ve karşıt bir propaganda üretebilmek önemli bir ihtiyaç haline almıştı. İletişim çalışmaları, sosyal bilimlerdeki bir disiplin olma özelliğini 1920’lerde başlasa da ivmesini II. Dünya Savaşı yıllarında edinmiştir (Güngör, Ankara, 2016: 81).

İlk iletişim çalışmalarının odağı, kitle iletişim araçları üzerinden yayılan propagandaları anlamak ve bunların kitleler üzerindeki etkisini tespit etme üzerine olmuştur. Propagandanın kelime kökeni Latince, *propagare* “çubuktan fidan üretmek” fillinden türetilmiştir. Modern anlamda kullanımsa 1622’de kurulan *Sacra Congregation de propaganda fide* (İnancılı Yayımların Amaçlı Kutsal Cemiyet) adlı teşkilatın adından türetilmiştir. İletişim çalışmalarında kullanılan anlamı şöyledir:

“Genellikle bir hükümete veya şirkete ait belirli çıkarları gözetecek şekilde günün meselelerini süzgeçten geçiren ve çevreleyen ikna edici kitle iletişimi. Ayrıca zamanda, yalanlar, yarı hakikatler ve tarihin seçici bir yeniden anlatımı yoluyla kamuoyunun kasıtlı manipülasyonu.” (Chandeler D, Munday R, 2018: 334).

Çok sayıda insanın genel görüşlerinin belirsiz ve kafa karıştırıcı olduğu için, bu görüşler belirli bir toplam içerisine alınıp, şekillendirilip, belirli görüşe kanalize edene kadar harekete geçirilemez. Propaganda araçlarını kullanan iktidarlar, toplumu istekleri doğrultusunda bir yöne doğru yönlendirmeyi hedeflerler (Stanley,2015: 35,48). Bu propaganda çalışmaları bir kültürün, başka bir kültürü kendi himayesi altına almak için de yapılmaktadır. Hegemonya kavramı sadece ekonomik bir boyutta gerçekleşmemektedir. Emperyalist ülkeler, kendi dünya görüşlerini diğer ülkelerde benimsetmek ve bu görüşü benimseyen kitleleri ekonomik olarak sömürmek için, kitle iletişim araçlarını etkin olarak kullanır.

“Emperyalizm, sözcük anlamı olarak, ulusların siyasi ve askeri güç kullanarak diğer ulusları istila etme ve sömürgeleştirme sürecidir. Buna karşılık olarak, medya emperyalizmi de ulusların medya iletişimini kullanarak diğer ulusların kültürel değerlerini denetim ve tahakküm altına alma sürecidir.” (Laughy, 2010: 75).

20. yüzyılın başından itibaren artarak, kitleleri manipüle etmek ve kitlelere belirli değer yargılarının benimsetilmesi amacıyla, kitle iletişim araçlarının kullanımı önemsenmiştir. 1960’larda, kültürel hegemonya ve kitle iletişim araçlarının etkileri üzerine yapmış olduğu çalışmalarıyla tanınan ABD’li Profesör George Gerbner, “ekme kuramı”nı ve “kültürel göstergeler kuramı”nı geliştirmiştir. Bu çalışmaların amacı: kitle iletişim araçlarından yayılan mesajların; izleyici, dinleyici, okuyucu üzerinde oluşturduğu etkiyi saptamaktır. Gerbner, televizyonun etkisini saptamakla başlamıştır; bu çalışmaya göre televizyonun etkisi derece derece, azar azar zamanla birikerek gerçekleşir.

“Televizyon sadece basitçe imajlar, kanaatler ve inançlar ‘yaratmaz’ veya ‘yansıtamaz.’ Tersine, dinamik bir sürecin tümleşik parçasıdır. Kuramsal gereksinimler ve hedefler kitlesel üretilen mesajların yaratımını ve dağıtımını etkiler; bu mesajlar kitlesel kamuların gereksinimlerini, değerlerini ve ideolojilerini sürdürülebilir hale getirir, onları istismar eder, onları uygunluk sağlar ve sonuçta onları yaratır.” (Gerbner, 2014: 289).

Gerbner, kitle iletişim araçları üzerinden istenilen kültürel değerlerin kitlelere zaman içerisinde benimsetilebileceğine dikkat çeker. Televizyon ve benzeri kitle iletişim araçlarının, kapitalist kültürün mitlerini yaydığını ve tüketim kültürüne uygun bireyleri yaratmaya çalıştığını söylemiştir.

Gerbner ayrıca, kapitalizmin yaymış olduğu yozlaştırıcı mesajlara karşı kültürel alanda direnişte olmak gerektiğini söyler; “(...) bunlara karşı direnip daha eşitlikçi bir toplum kurmak için ulusal ve uluslararası çapta mücadelenin alanı, askeri, ekonomik ve politik alandan kültürel alana doğru kayıyor. Çoğu savaş burada veriliyor ve verilecek.” (Gerbner, 2014: 57). Bu direniş çağrısının karşılığını “ahlaki kalkınma” kavramı içerisinde bulmamız mümkündür. Nihat Keklik, “sadece maddi hazlar peşinde koşan, insanlık mahiyetini düşünmeyen, inanları kör ve mekanik kuvvetin esiri ve hatta esiri sayan zihniyet yayıldıkça, ahlaki ve manevi değerler de zayıflayacak...” (Keklik, 1967: 27). Sözüyle, kültürel emperyalizmin kitle iletişim araçları ile yaymış olduğu tüketim kültürüne ve bunun sonucu olarak yabancılaşmış bireylere dikkat çekmiştir. Keklik, Batılı ülkelerden ve özellikle SSCB’den çeviri yoluyla kazandırılacak her türlü kitap, dergi gibi yazılı metinlerin ve diğer görsel, işitsel kültür ürünlerinin sıkı bir denetimden geçirilmesi gerektiğini söyler (Keklik,1967: 38). Bu metinlerdeki kapitalist ve komünist ideoloji içeren propagandalara dikkat çeker. Bu gibi propaganda özelliği taşıyan kültürel ürünlerin, Türk kültürüne aykırı olduğunu ve bu ürünlerin büyük tahribatlara sebep olacağını söylemiştir; bu durumu engellemek için, sıkı bir denetimi önermiştir. Eğer böyle bir denetim uygulanmazsa, toplum içerisinde çatışmaların ve gruplaşmaların artacağı öngörüsünde bulunmuştur. Bu gibi kültürel mücadele alanlarında, Türk kültürünün savunulması gerektiğinin altını çizer; kültürel yozlaşmanın, kalkınma hareketlerine sekteye uğratacak en büyük etmen olduğunu savunur. Bu söylemleri, Gerbner’in kültürel mücadelenin gerekliliğini savunmasıyla aynı minvalde yer almaktadır. Gerbner’in öne sürmüş olduğu düşünce esasına göre, Kitle iletişim araçları üzerinden istikrarlı bir şekilde yayılan mesajlarla kapitalizmin değer ve inançlarının benimsetilmesi amaç edinilmektedir. Böylece tek tip bir kültürel yapı oluşturulma hedeflenmiştir. Bunun sonucu, yerel değerlere uzaklaşmış, topluma ve kendine yabancılaşmış, kendi kimlik arayışını tüketim ürünleri üzerinden oluşturmaya çalışan bireyler olacaktır. Manevi kalkınma hareketi, Gerbner’in kültürel mücadeleye vermiş olduğu önem noktasında uzlaşma içerisinde. Nihat Keklik de George Gerbner gibi yerel değerlerin karşıt bir kültür tarafından yitirilmesinin getireceği yıkım üzerinde durmuştur.

Kültürel Emperyalizm, kendi kültür yapısını yüceltirken, bunu benimsemeyen toplumları, “geri kalmış” veyahut “gelişmekte olan” olarak sınıflandırmaktadır. Böylece, “geri kalmış” ülkeler, kendi kültürlerinden uzaklaşarak, karşıt kültürün değerlerini benimseyeceklerdir. Kültürel mücadele alanı içerisinde ülkeler, kalkınma kavramına göre sınıflandırılır ve bu sınıflandırma işlemi ideolojik belirli amaçları maskeleyerek için gerçekleştirilir. Bu çalışmalardan biri W.W. Rostow (1980), *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri* adlı kitabıdır. Rostow bu kitapta, kalkınmış ülkelerin bir analizini sunar; buna göre her toplum yapısı, kalkınmış olan toplum yapısına ulaşmak için geçmesi gereken beş aşaması

vardır (Yaylagül, 2015: 86). Buna göre, geri kalmış yahut gelişmekte olan toplumlarda halen geleneksel toplum anlayışı mevcuttur. Rostow, bir toplumun gelişmişlik seviyesine ulaşması için geleneksel toplum aşamasından sıyrılarak, kitlesel tüketim aşamasına geçmesi gerektiğini söylemektedir. Bu anlayışı evrimsel bir bakış açısı sunmaktadır ve ekonomik ve kültürel sömürüyü görmezden gelmektedir. Hatta bu sömürüyü, gelişmişlik kıstası oluşturarak meşrulaştırma çabasıdadır. Bu beş aşamanın amacı, emperyalist politikaları gizlemektir.

Bu yaklaşımı, Üçüncü Dünya Ülkelerine benimsetmek için kitle iletişim araçları, etkin bir şekilde kullanılmıştır. Daniel Lerner (1958), Türkiye'nin de içinde olduğu birçok ülkede, kitle iletişim araçları aracılığıyla oluşturulan tutum ve kanaatler üzerine çalışmalar yapmıştır (Yaylagül, 2015: 87). Onun bu yaklaşımına göre: Kitle iletişim araçları sayesinde, geleneksel toplum yapısına sahip olan toplumların benimsemiş olduğu adetler yerine, modern dünyanın benimsemiş olduğu değerler benimsetilecektir (Yaylagül, 2015: 88). Böylece, geri kalmış toplumların değer yargıları, kapitalist Batının inanç ve tutumlarıyla değiştirilecektir. Bu anlayış, kültürel emperyalizmin savunucularının düşünce yapısını ortaya koymaktadır.

Kitle iletişim araçları üzerinden düzenli olarak kitlelere yayılan bu gibi mesajlar, tüketim kültürünün değerlerinin ve inanç yapısının bireylerde içselleştirilmesine neden olmaktadır. G. Gerbner'in geliştirmiş olduğu "ekme kuramı", kitle iletişim araçlarından yayılan mesajları tüketen kitlelerin, bu mesajları zaman içerisinde benimseyerek içselleştirdiği üzerinde durur; bu mesajları benimseyen kitleler zaman içerisinde tutumlarını ve dünya görüşlerini bu mesajlar üzerinden oluşturur. Tüketim kültürünün değerlerinin benimsetilmesi için medya, bu mesajları kitlelere sürekli olarak üretir ve yayar. Bu durum ise maneviyatını yitirmiş bireylerin, varoluşsal bunalım içerisinde kendine yeni bir kimlik arayışı içerisinde girmesine neden olur; bu arayışın sonucu ise, kitle iletişim araçları üzerinden benimsetilmek istenilen, "ben" yapısı olacaktır. Bunun sonucu olarak, birey kendi varlık anlayışını tüketmiş olduğu metalar üzerinden oluşturacaktır. Bu durumsa onu salt bir tüketici konumuna indirgeyecektir. Nihat Keklik'nin ve Nurettin Topçu'nun dikkatle üstünde durmuş oldukları bu kendine ve topluma yabancılaşmış, kendi varlık anlayışını meta üzerinden oluşturan bireylerdir. Nihat Keklik, ulusal kalkınmanın gerçekleşmesi için teknik ve bilimsel ilerlemenin elzem olduğunu vurgular ve bu değerlerin edinilmesi için gelişmiş Batılı ülkelere öğrenci gönderilmesini gerekli görür (Keklik,1967: 40). Fakat Nihat Keklik, bu kültürel mübadelenin istenmeyen sonuçlarından kaçınılması gerektiğini söyler. Bu sonuçlar daha önce de özellikle vurgulamış olduğu gibi kapitalizmin oluşturmak istediği *robotlaşmış insandır*. Bu açıdan bakıldığında, karşıt kültürel hegemonyaya direnmek için kitle iletişim araçları üzerinde denetimin sağlanması gerekmektedir. Eğer bu önlemler alınmazsa, G. Gerbner'in öne sürmüştüğü gibi, karşıt kültür yapısı zaman içerisinde topluma kitle iletişim araçları aracılığıyla benimsetilmeye çalışılacaktır. Nihat Keklik ve Nurettin Topçu, bu duruma karşı

alınabilecek önlem olarak, medyanın yaymış olduğu yozlaştırıcı mesajlara karşılık, kültürel ve dini değerlerin muhafaza edilmesinin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Ulusal kalkınma hareketinin başarısının ancak ve ancak “manevi” ve “maddi” kalkınma hareketlerinin eşgüdümse olarak planlanması ve yürütülmesi sonucu gerçekleşebileceğinin önemle üzerinde durmuşlardır. Kitle iletişim araçları, bu amaç içerisinde önemli bir yer edinmektedir. Medya üzerinde oluşturulacak denetim veyahut önlemlerin sonucunda, kültürel değerlerin ve inançların, dışarıdan gelen propagandalardan korunabileceğini belirtmişlerdir.

Sonuç

20. Yüzyılın getirmiş olduğu teknik gelişmelerle birlikte insan, kendine ve topluma yabancılaşmıştır. Modern toplumlardaki bu yabancılaşma ve ayrışma sürecinin kökeni, felsefede Descartes ile başlayan “tümel” anlayışının yerine “ben” anlayışının konulmasıdır. Bu ayrışmanın bir sonucu olarak modern toplumlarda, kendi varlık anlayışlarını tüketim ürünleri üzerinden oluşturan ve amaçları daha fazla tüketmek olan, kendine ve topluma yabancılaşmış “ben” odaklı yaşayan birey olmuştur. Bu süreç içerisinde, maneviyat yitirilmiştir ya da görmezden gelinmiştir. Her şey maddi bir boyut içerisinde değerlendirilmektedir. “Kalkınma” kavramının sadece ekonomik bir boyutta değerlendirilmesi, bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Kapitalizm insanı tekdüze, maneviyatını yitirmiş bir boyuta indirgemıştır. 20.yüzyıl Türk-İslam düşünürleri, Maneviyatın insan yaşamı için elzem olduğunu ve maddi bir hayat anlayışının insanları mutsuzluğa sürükleyeceğini söylemişlerdir. 20. yüzyıl Türk-İslam düşünürleri, kültürel ve dini değerlerin korunduğu “manevi kalkınma” kavramını, “ekonomik kalkınma” hareketleriyle birlikte yürütülmesinin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Bu koşullar sağlandığı zaman, gerçek bir ulusal kalkınma hareketinin başarısından söz edilebilir olduğuna değinmişlerdir. 20. Yüzyıl Türk-İslam düşünürleri, Batılı gelişmiş ülkelerden edinilecek teknik bilgilerin, kalkınma hareketleri için gerekli olduğunu savunmuşlardır fakat kültürel boyutta belirli bir kültürün himayesine girmemek gerektiğini, bunun için denetimlerin sağlanmasının gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Bu alınan önlem ve denetimlerin, kitle iletişim araçları üzerinden yürütülmesinin önemini vurgulamışlardır. Kültürel emperyalizm üzerine çalışmalar yapan G. Gerbner de 20. Yüzyıl Türk-İslam düşünürleri gibi, kitle iletişim üzerinden yürütülen kültürel mücadelenin önemini belirtmiştir. G. Gerbner’in çalışmaları, kitle iletişim araçlarının etkin bir şekilde kullanımının bir sonucu olarak, kitlelerin kendi benliklerinden uzaklaştığına ve kültürel emperyalizmin yaymış olduğu tüketim kültürünün değer yargılarını zaman içerisinde benimsediğine dikkat çekmiştir. Bu görüşleri, “manevi kalkınma” düşüncesiyle örtüşmektedir ve kültürel hegemonyanın tehlikeleri üzerinde görüş birliği içindedir. 20.yüzyıl Türk-İslam düşünürleri, dışarıdan dayatılacak her türlü propagandalardan, Türk-İslam kültürünün korunması için, kitle iletişim araçları üzerindeki denetim ve yaptırımların zorunlu olduğunu söylemişlerdir. Bunun aksi durumdaysa, toplum içerisinde büyük kargaşaların, çatışmaların çıkacağını ve maneviyatını yitirmiş bireylerin oluşmasına neden olacağını

belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Bilgiseven & A. Kurtakan, (1981), *Kalkınma ve Kültür İlişkisi*. İzmir: 2. Türkiye İktisat Kongresi 3. Bildiri Kitabı.
- Chandeler, D. & Munday, R. (2018), *Medya ve İletişim Sözlüğü*. (B. Taşdemir, çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Doğrucan, A. (2015), Türk-İslam Düşüncesi Açısından Manevi Kalkınma, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 216. 2-12.
- Doğrucan, F. (2018), Felsefi Ben, Analitik Parça ve Ötekileştirme Sosyolojisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 30. 344-347.
- Gerbner, G. (2014). *Medyaya Karşı*. (Çev: A.Güneş & V. Batmaz & İ. Kovacı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gönel, F. (2010). *Kalkınma Ekonomisi*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Güngör, N. (2016). *İletişim Kuramları Yaklaşımları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Keklik, N. (1967). *Manevi Kalkınma veya Ortanın Sağı*. İstanbul: Çağaoğlu Yayınları.
- Kuruç, B. (2012). *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları Teorileri ve Yaklaşımları*. (T.Ali, çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Özçelik, Ö. & Tuncer, G. (2007). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 15. 254-264.
- Stanley, J. (2015). *How Propaganda Works*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.
- Tolunay, A. & Akyol, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi. 2. 117-127.
- Yaylagül, L. (2015). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Dipnot Yayınları.